



**CULTURE AND PSYCHOLOGY OF COMMUNICATION IN
TEACHER'S ACTIVITY. THE CONCEPT OF TACT AND
PEDAGOGICAL TACT. CONDITIONS FOR APPLYING
PEDAGOGICAL TACT**

Student of Termez State Pedagogical Institute

Hakimova Sevinch Isomiddin qizi

sevinchh56@gmail.com

Abstract: This article discusses the culture of communication and psychological concepts within pedagogy. It provides information on the primary goals and tasks of the educational process, focusing on the development of well-rounded, mature individuals—the "Perfect Human" (Insan al-Kamil). Furthermore, a technological approach to the field of education is explored, emphasizing the integration of modern methodologies into teaching.

Keywords: pedagogical mastery, education and upbringing, psychological insight, experience, information technology, non-standard lessons, pedagogical technology, laws of upbringing, pedagogical technology methods, thinking (reflection), "list, tell, remember, demonstrate, perform, choose, calculate," pedagogical system, technological approach

O'qituvchi faoliyatida muloqot madaniyati va psixologiyasi. Takt va pedagogik takt haqida tushuncha. Pedagogik taktning qo'llash shartlari

Termiz davlat pedagogika instituti talabasi

Hakimova Sevinch Isomiddin qizi

sevinchh56@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagogikada muloqot madaniyati va undagi psixologik tushunchalar yuritiladi. Ta'lim-tarbiya jarayonining asosiy maqsadi va vazifasi, barkamol, yetuk shaxslarni, yani Komil insonni shakllantirish to'g'risida ma'lumot beriladi, shuningdek, ta'lim ishiga texnologik yondashuv borasida so'z yuritiladi.





JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-2, 2026

Kalit so'zlar: pedagogik mahorat, ta'lim-tarbiya, psixologik nigoh, tajriba, axborot texnologiyasi, nostandart darslar, pedagogik texnologiya, tarbiya qonuniyatlari, Pedagogik texnologiya metodi, fikrlash (tafakkur), "sanab ko'rsating, ayting, eslang, nomoyish eting, bajarib ko'rsating, tanlang, hisoblab chiqing", pedagogik tizim, texnologik yondashuv.

Bilamizki, o'qituvchining kasbnomasida pedagogik mahorat eng asosiy sifat tarzida berilgan. Pedagogik mahorat, bu ta'lim va tarbiya jarayonini doimo rivojlantirib yuksak darajaga olib chiqish sanati bo'lib, bubhar bir pedagog uchun xos, qachonki u bolalarni va ishini sevsa.

Pedagog bu yuksak madaniyatli mutaxassis o'z fanini chiqur biluvchi, umumiy va bolalar psixologiyasini yaxshi biluvchi, ta'limtarbiya metodikasini mukammal biluvchidir. Pedagogik mahorat shunisi bilan ajralib turadiki, bunday o'qituvchilar har qanday vaziyatdan chiqa oladi, javob topa oladi va o'quvchilarning tarbiyalaganlik va bilimdonlik darajasining samaradorligiga erisha oladi. Bunday o'qituvchi o'z fanini chuqur biladigan, uning yutuqlari, istiqbollari haqida bilimga mukammal ega, ijtimoiy faol, intellektual shaxs. Nutqsiz muloqot ham pedagogik mahoratda asosiy rol o'ynab, unga mimika, pantomimika, tovush ohangi, harakat, sukut, masofa, teginish, intonatsiya, qanday holatda turish kirib, uni mahorat bilan bajara olish ham lozim.

Ilg'or pedagogik tajriba bilan ilg'or pedagogik texnologiyaning qonuniyatlari, mezonlari va tamoyillari bir-biriga aralashtirib yubormaslik kerak, ammo ular birbirini to'ldirishini, uyqash ekanligini, bir xil maqsad va vazifani - Komil insonni shakllantirishini unutmasligimiz lozim. Ilg'or pedagogik tajriba bir fanga oid bo'lsa, ilg'or pedagogik texnologiya esa barcha fanlarga oid bo'lib, interfaol usullar asosida ish ko'radi. Shu o'rinda ikki mashhur pedagoglarning so'zini keltirmoqchimiz. A.S.Makarenko shunday degan edi: "Men bir so'zni 15-20 xil ohang bilan va yuz, tovush, gavdamni 20 xil holatga tushira olganimdan so'nggina o'zimni haqiqiy pedagog den hisobladim". Amerikalik pedagoglar D.Brofi va T.Gudlar esa "O'qituvchi va





**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

o'quvchi munosabati" kitobida shunday yozadi: "O'qituvchi uchun muloqot tabiiy va xursandchilik bo'lmas o'qituvchi maktabdan ketishga tayyor bo'laversin".

Ammo bu tushunchani shunday tushunmog'imiz lozimki, muloqot har qanday sun'iylikdan xoli bo'lib, tabiiy tarzda bo'lmog'i lozim. O'qituvchi xursandchiligini ham, xafaligini ham, taajjubda ekanligini ham, o'ta xursandligini ham ko'rsata bilsin. Shunda o'quvchilar o'zlarini erkin his qiladi va ular ham o'qituvchisidan o'rnak oladi.

Tarbiya pedagogik hodisa sifatida yosh avlodga ilmiy bilimlar, malaka va ko'nikmalarni aniq maqsadni ko'zlab, rejali va izchil ravishda yetkazishni, har tomonlama rivojlangan kishini shakllantirish mazmuni, vositalari va metodlarini maxsus tanlashni bildiradi. U tor ma'noda ta'lim, o'qitish va tarbiyani yani inson shaxsining barcha tomonlarini rivojlantirishni o'z ichiga oladi, bu ish ta'lim-tarbiya, madaniy, jamoat muassasalarining turli sistemasi va oila orqali amalga oshiriladi.

Maktab uslubiy ishlari ta'lim-tarbiya ishlarining maqsadi o'qituvchilarning g'oyaviysiyosiy-ijtimoiy faoliyat darajasini va 9 zamonaviy pedagogik texnologiya, axborot texnologiyasi va pedagogik mahoratni oshirib borishdan iborat. Xulosa o'rnida shuni aytishim mumkinki- jamiyatning yanada rivojlanib borishi pedagogikaning ta'sir doirasini kengaytiradi. Inson butun hayoti davomida tarbiyalanadi va qayta tarbiyalanib boradi. Pedagogik mahoratda muloqot psixologiyasini bilish lozim, chunki o'quvchilarni ta'lim jarayonida axloqiy xislatlarni shakllantirishida katta rol o'ynaydi.

Pedagogik faoliyat muvaffaqiyatining zaruriy sharti bu bolani o'zi kabi qabul qilish, o'zaro sherikning boshqa tomonini qabul qilishdir. Bardoshli o'qituvchi, bolalarga nisbatan o'z xatti-harakatlarini shakllantirishning maxsus taktikasi tufayli katta samaraga erishadi. Zamonaviy maktabda o'qituvchining shaxsiyatining roli sezilarli darajada oshib bormoqda. Zamonaviy maktab oldida turgan muammolar — millatlararo munosabatlarning asoratlari, aholining "boy va kambag'allarga" tabaqalanishi, boshqa e'tiqodli odamning murosasizligi va boshqalar, bag'rikenglik sohasidagi tadqiqotlarga amaliy qiziqishni izohlaydi.





JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-2, 2026

Shubhasiz, amaliy ahamiyatga ega bo'lganligi sababli, tolerantlik muammosi turli f anlarda o'rganilmoqda. Masalan, tadqiqotning f alsafiy asoslari A.I. Ilyina, Yu.A. Ischenko, V.O. Tishkova, I.B. Hasanova, V.M. Zolotuxina. Ular bag'rikenglik muammosini ijtimoiy hayotning ko'p qirrali tabiatini tan olish va hisobga olishda boshqa odamlarning fikri, xatti-harakati va e'tiqodiga nisbatan tolerant munosabatda bo'lgan dunyo bilan faol o'zaro munosabat shakli sifatida ko'rib chiqadilar. Bardoshlik bu muloqotning amaliy me'yori bo'lib, insonning o'zini o'zi belgilashi, uning faoliyati va muloqotdagi yaxlitligi bilan bog'liq.

Pedagogik faoliyat tabiatda ko'p tarkibiy va ko'p bosqichli bo'lib, asosan boshqa shaxsning rivojlanishiga qaratilgan. U to'rtta asosiy funktsiyani bajaradi: konstruktiv, tadqiqot, kommunikativ va aks ettiruvchi. Pedagogik faoliyatda N.B. Avaluev o'qituvchining kasbiy faoliyatining to'rtta maxsus turini aniqlaydi: tashkiliy va boshqaruv, o'quv, o'quv va uslubiy.

O'zaro munosabatlarda namoyon bo'ladigan pedagogning shaxsiy xususiyatlari sifatida pedagogik bag'rikenglik nuqtai nazaridan o'qituvchining kasbiy faoliyatining ikki turi eng qiziqarlidir — bu o'quv va tarbiyaviy. Ushbu ikkala faoliyat ham talabalarning mazmunini turlicha bo'lgan qo'shma tadbirlarni tashkil qilish va amalga oshirish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Ushbu faoliyat turining o'ziga xos xususiyatlari quyidagilardan iborat: · Faoliyat maqsadi, mazmuni va uni tashkil etish usullari; · O'qituvchi va talabaning faoliyatida qatnashish sabablari; · O'qituvchining talabalar bilan pedagogik o'zaro munosabati tabiati va uslubi; · O'qituvchining talabalarga munosabati; · Talabalar va o'qituvchilarning shaxsiy faolligi darajasi.

Ta'lim va o'quv faoliyatini o'qituvchining kasbiy faoliyat turlaridan biri sifatida ko'rib chiqsak, naqat ushbu turdagi faoliyatning xususiyatlari va naqshlarini o'rganish, balki ta'lim va tarbiya natijalarining tabiatini aniqlash kerak. kommunikativ va pedagogik bag'rikenglikning yuqori darajasi umumta'lim maktabi o'qituvchisining pedagogik faoliyati samaradorligini oshirishga yordam beradi va kasbiy jihatdan muhim





**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

sif at hisoblanadi. Ushbu bag'rikenglik darajasi turli xil shaxsiy xususiyatlar bilan ta'minlanadi, buning natijasida yuqori darajadagi pedagogik bag'rikenglikka ega bo'lgan o'qituvchi shaxsining tipologiyasini aniqlash mumkin. Pedagogik bag'rikenglikning yuqori darajasi o'zaro sherikni munosib idrok etishni ta'minlaydi, bu esa o'z navbatida o'qituvchining kasbiy faoliyati samaradorligini oshiradi. Taklif etilayotgan trening sizga kommunikativ va pedagogik bag'rikenglikni shakllantirishga imkon beradi, ushbu trening pedagogik universitetning bir guruh talabalarida sinovdan o'tkazildi.

Pedagogik bag'rikenglikni shakllantirish modeli 5 bosqichni o'z ichiga oladi: tayyorgarlik, xabardorlik, qayta baholash, harakat, aks ettirish. Shu bilan birga, bag'rikenglikni rivojlantirish yaxlit yondashuvga Педагогическиенауки42 Евразийский научный журнал asoslanishi kerak va tolerantlikning tasodif iysituatsion namoyon bo'lishidan, mumkin bo'lgan bag'rikenglik munosabatlarini tan olish orqali, kichik guruhdagi do'stona munosabatlarga, ulardan kichik guruhga qadar bo'lgan harakat sifatida ko'rib chiqilishi kerak. o'quv guruhidan tashqarida bo'lgan bag'rikenglikni shakllantirish, shaxsning o'zini takomillashtirishga tayyorligi.

O'qituvchining taktikasi darsning barcha bosqichlarida zarurdir. Talabalar bilimlarini tekshirish va baholash paytida uning xatti-harakatlariga alohida e'tibor berish kerak. Bu erda o'lchov talabani javobini tinglash qobiliyatida ifodalaniadi: javob mazmuni va shakliga diqqat bilan qiziqish, talaba duch kelgan qiyinchiliklarga duch kelganda o'zini tutish. Barcha talabalar diqqat bilan, hurmat bilan, tinglashlari mumkin bo'lganlarga javob berishni yaxshi ko'radilar. Shu bilan birga, javob, tabassum, bosh baqirish bilan javob berish vaqtida qo'llab-quvvatlash muhimdir. Baholash vaqti ham muhimdir.

Pedagogik baholash psixologiyasini qiziqarli o'rganish B. G. Ananyev tomonidan olib borilgan bo'lib, u maktab o'quvchilarining zaif javoblarini asosli baholashning yo'qligi keyingi bir necha oylar davomida talaba o'qituvchining savollarini tushunishni





to'xtatib qo'yishiga olib kelishi mumkinligini ko'rsatdi, chunki u ishonchsizlik tuf ayli u yana so'rashni va takroriy savollar bilan jim bo'lishni o'rganadi. . Muallif isbot qiladiki, shak-shubhasiz salbiy fikrlar ijobiy ma'noga ega va kelajakka xos xususiyatlarga ega bo'lishi kerak. Xushmuomalalik bilan o'qituvchi talabalarni doimiy ravishda kuzatib borishi, ularning har bir harakatlarini nazorat qilishi shart emas. Uning talabaga bo'lgan munosabati ishonchga asoslangan, uning aloqasi maxfiy. Pedagogik takti o'qituvchi tomonidan o'quv vositalaridan foydalanishda namoyon bo'ladi. O'qituvchining metod va usullari eng maqbul, nozik tarzda qo'llanilishi kerak. Haddan tashqari xayolparastlik teskari reaksiyaga olib kelishi mumkin: haddan tashqari talabchanlik — itoatsizlikka, haddan ortiq bo'ysunmaslik — qo'pollikka.

Pedagogik texnologiya usulining o'ziga xos xususiyati shundaki, unda ta'limning rejalashtirilgan maqsadiga erishishni kafolatlaydigan o'qib – bilish (o'zlashtirish) jarayoni loyihalashtiriladi. Maqsadni ko'zlash, joriy natijalarni tekshirib borish, o'quv materialini ayrim bo'laklarga ajratib – o'quv jarayonini tashkil etishning bu belgilari – qayta ishlab chiqiladigan (takrorlanadigan) ta'lim sikliga xos xususiyatlaridir. Boshqacha aytganda, takrorlanadigan ta'lim siklining asosiy qismlari quyidagilar:

- ta'lim maqsadlarini umumiy belgalash; - umumiy maqsadni oydinlashtirib o'quv maqsadlariga aylantirish; - o'quv amallari majmui; - ta'lim natijasini baholash. O'quv jarayoni bunday takrorlanadigan shaklga ega bo'lgani uchun modul xarakterini kasb etadi, alohida blok (qism)larga ajratiladi, ular turli mazmunga, lekin umumiy tuzilishga ega bo'ladi.

Ta'lim jarayonini pedagogik texnologiyaga binoan tashkil etish uchun loyihalashtirish bosqichida yuqori malaka talab etiladi, yetakchi metodist – pedagoglar guruhi pedagogik texnologiya qoidalari va prinsiplari asosida metodik materiallarni ishlab chiqadi. Bunday materiallar mavjud bo'lsa, o'qituvchining vazifasi asosan tashkiliy ishlar va maslahat berishdan iborat (ayrim ijodiy o'zgarishlar kiritish imkoniyati saqlangan holda) bo'ladi. O'quv jarayonining hamma bosqichlarida asosiy





**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

e'tibor ta'lim natijasiga erishishga qaratiladi. Pedagogik texnologiya usuli tarkibiga umumlashtirib aytganda quyidagilar kiradi: 1. Ta'limning umumiy maqsadlari, muhim masalalari tasnifi. 2. Oddiylashtirilgan maqsad (o'quv vazifa)larini ishlab chiqish. 3. Ta'limning maqsadlarini nazorat (test) topshiriqlariga aylantirish. 4. maqsadlarga erishish usullari. Ta'lim maqsadining aniq ifodalanishi, o'qish davomida o'quvchi bilimni qanchalik o'zlashtirganidan xabardorlik, o'quvchi (talaba) ning harakatlari (faoliyati)ga asoslanib o'qitish - pedagogik texnologiyaning muhim jihatidir. O'qituvchi o'z oldiga, odatda, o'quvchi (talaba) o'quv materialining mazmunini tushunishi, o'zlashtirib olishi va amalda qo'llay olishni unga o'rgatish maqsadini qo'yadi.

Mazkur maqolani tahlil qilish jarayonida ilmiy bilishning mantiqiylik, tarixiylik, izchillik va obyektivlik usullaridan keng foydalanildi. Pedagogik texnikani shakllantirish usullari va uning psixologik xususiyatlari haqida tahlil olib borildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning tarixi va ma'naviy merosini o'rganishga oid bergan uslubiy ko'rsatmalari hamda, N.N. Azizxo'jaevning "Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat" nomli kitobi tadqiqotning nazariy-uslubiy asosi bo'lib xizmat qiladi.

Pedagogik texnologiya metodining bu shaklida o'qituvchi kursni bir necha bo'lim (modul)larga ajratadi, odatda ularning soni 15 – 20 ta bo'ladi; ular darslikdagi boblarga teng, mos bo'lishi mumkin. Har bir talabaga qanday o'qish uchun qo'lanma beriladi, unda bo'lim (mavzu)ni o'rganish maqsadi ko'rsatilgan, o'quv ishining ma'lum shakllari tavsiya etilgan, nazorat va o'z – o'zini nazorat etish uchun savollar majmui keltirilgan bo'ladi.

Ishlash tartibini o'qish shaklini talabaning o'zi tanlaydi. O'zlashtirilgan bo'lim bo'yicha imtihondan oldin har bir talabani yordamchi – assistent o'qituvchi ishlab chiqqan aniq talab – mezonlarga binoan "o'tadi", "o'tmaydi" shaklida sinovdan o'tkazadi. Sinovdan o'tmagan talaba yordamchining tavsiyasiga binoan o'quv





JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-2, 2026

materialini qo‘shimcha ishlab chiqadi. Sinovdan o‘tish keyingi bo‘limni o‘rganish uchun o‘ziga xos ruxsatnoma hisoblanadi. Ma‘ruzalar soni juda kam (bir semestrda 6 tadan oshmaydi), ularga qatnashish majburiy emas. Keller rejasi AQShdagi oliy o‘quv yurtlarida tabiiy – ilmiy fanlarni, shuningdek ijtimoiy – gumanitar fanlarni o‘qitishda qo‘llaniladi. 70-80 yillarda pedagogik eksperimentlar Keller rejasi an‘anaviy ta‘lim usuliga nisbatan samarali ekanligini ko‘rsatadi.

Rossiya Federatsiyasida V.Guzeyev integral pedagogik texnologiya metodini ishlab chiqdi, uning asosiy qismlari, umumlashgan holda quyidagilardan iborat: 1. Har bir ixtisoslik bo‘yicha ta‘limning rejalashtirilgan natijalari ko‘p darajali diagnostik va amallar bo‘yicha bajariladigan o‘quv vazifalari shaklida taqdim etiladi. 2. Ta‘lim jarayonining yirik tuzilmasi darslar bloki shaklida birlashtirilib, ta‘lim mazmunining katta birligini tashkil etadi. 3. Jamoaviy o‘qitishni guruh faoliyatining monitoringi asosida tashkil etiladi: ta‘limning har bir qadami oldingisining natijasiga binoan rejalashtiriladi. 4. Ta‘lim jarayonini boshqarish va o‘qitish kompyuterlarda amalga oshiriladi. Yuqorida bayon etilgan ta‘limga texnologik yondashuvning shakl va ko‘rinishlari xilma – xilligidan dalolat beradi. Rossiya Federatsiyasida “Shkolniye texnologii” nomli yangi pedagogik jurnal ham chiqarilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida ham pedagogik texnologiya sohasida chet el tajribalarini o‘rganish, milliy – madaniy an‘analarimizni, ta‘lim sohasida erishilgan darajani inobatga olib, pedagogik texnologiya usulini o‘zlashtirish va rivojlantirish maqsadga muvofiq. Pedagogik tizim – inson bolasini barkamol shaxs, biror kasb egasi sifatida shakllantiruvchi yaxlit ijtimoiy – pedagogik hodisa bo‘lib, uning tarkibi pedagogik jarayonning obyektlari va subyektlari, shakl – usullari, ular o‘rtasidagi munosabatlar, o‘zaro ta‘sirlar, ulardan boshqarishdan iborat. Pedagogika keng va tor (jins va tur) tushunchalarni o‘z ichiga oladi: pedagogika – fan; pedagogika – o‘quv predmeti; pedagogik – inson faoliyatining bir sohasi sifatida keng tushunchalardir. Ular har biri ma‘lum qismlardan tuzilgan tizim hisoblanadi. Pedagogika fan sifatida ayrim





**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

belgilarga ko‘ra bir necha qismlardan tuzilgan tizimdir. Pedagogik fanlar tizimga – pedagogika nazariyasi va tarixi; o‘qitish nazariyasi va metodikasi; maxsus pedagogika; jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi; madaniy – ma’rifiy ishlar pedagogikasi, ijtimoiy pedagoika kabilar kiradi. Shuningdek, ta’lim – tarbiyaning maqsadi, shakl – usllari tizimi; ta’lim – tarbiyaning yo‘nalishlari, turlari tizimi; uzliksiz ta’lim tizimi; ta’im muassasalari tizimi; pedagogik ixtisosliklar tizimi; o‘quv vazifalari, o‘quv axborotlari tizimi kabilar ham pedagogik tizim tarkibiga kiradi. Texnologik yondashuv. Texnologiya yunoncha so‘z bo‘lib, texne – mahorat, san’at, logos – tushuncha, ta’limot ma’nolarini anglatadi. Texnologiya tushunchasi – tayyor mahsulot olish uchun ishlab chiqarish jarayonlarida qo‘llaniladigan usul va metodlar majmui; shunday usul va metodlarni ishlab chiquvchi va takomillashtiruvchi fan sifatida ta’riflanadi. Ishlab chiqarish jarayonlarining tarkibiy qismi bo‘lgan amallar – materiallarni qazib olish, tanishish, taxlash, saqlash va boshqalar ham texnologiya deyiladi. Texnologiyaga ishlab chiqarish jarayonlarini tasvirlash, ularni bajarish bo‘yicha qo‘llanmalar, texnik qoidalar va talabalar, grafiklar ham kiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Azizxo‘jaeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat.T.: Nizomiy, 2003.
2. Davronov Z. Ilmiy ijod metodologiyasi. (O‘quv qo‘llanma). Toshkent, “Iqtisodiy moliya”, 2007 y, 214 b.
3. Ishmuhammedov R.Abduqodirov A.Pardaev A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar.Toshkent -2008.
4. Abdullaev X.A. O‘quvchi yoshlar ma’naviy tarbiyasining ilmiy –uslubiy muammolari bo‘yicha tavsiyalar. Farg‘ona, 2009y, 116 b.
5. E.G`oziev. «Pedagogik psixologiya asoslari». Toshkent. 1997.
6. Do‘stmuhamedova Sh.A., Nishonova Z.T.va boshqalar Yosh davrlari va pedagogik psixologiya T.: Fan va texnologiyalar 2013 – 343 b.

